

ÚVOD DO KNIHY PROROKA DANIELA

1. NÁZOV, MIESTO V KÁNONE A TEXT KNIHY

1.1.
NÁZOV

Kniha sa nenazýva podľa autora, ale podľa mena hlavnej osoby, ktorá v nej vystupuje. Daniel (hebr. *Danijje'el* = „môj sudca je Boh“ alebo „Boh je sudca“) bol mladý Žid zo šľachtického rodu Júdovho kmeňa. Za čias kráľa Jójakima [Joakima] roku 606 pred Kr. sa dostal do babylonského zajatia. Tam bol vychovaný na kráľovskom dvore, osvojil si babylonskú kultúru, dostal meno Belšasar [Baltazár] (porov. 1, 1 – 7) a až po prvý rok panovania kráľa Kýra v rokoch 538/537 (porov. 1, 21) mal na kráľovskom dvore vedúce postavenie medzi všetkými babylonskými mudrcmi. Vyznačoval sa verným zachovávaním izraelského zákona (porov. 1, 8), čím si zaslúžil osobitnú ochranu Jahveho (porov. kap. 1; 6, 3 – 24). Svoju vynikajúcu múdrosť preukázal pri vykladaní snov (porov. kap. 2; 4), pri rozlúštení záhadného nápisu (porov. kap. 5), v rozriešení prípadu Zuzany (porov. kap. 13) a v odhalení Bélyových kňazov (porov. 14, 1 – 22). S istotou nemožno povedať, či je Daniel historická alebo legendárna postava. Keďže sa apokalyptická literatúra so záľubou odvoláva na Danielovu autoritu ako na historickú osobu, viacerí biblisti zastávajú názor, že Daniel bol skutočnou osobou. Týmto menom sa síce v Biblii označuje niekoľko mužov (porov. *1 Krn* 3, 1; *Ezd* 8, 2; *Neh* 10, 7), ale ani jedného z nich nemožno zameniť s Danielom tejto knihy. Aj prorok Ezechiel hovorí o istom Danielovi (podľa hebrejského konsonantického textu presnejšie o Daniélovi), ktorý sa preslávil nábožnosťou (porov. *Ez* 14, 14. 20) a múdrosťou (28, 3), ale v tomto prípade ide pravdepodobne o hrdinu v ugaritskej legende Aqhatovi, Danielovom synovi, z polovice 14. storočia pred Kr.

1.2.
**MIESTO
V KÁNONE**

Kniha proroka Daniela sa v hebrejskej Biblii uvádza medzi „spismi“ (*ketubím*) po piatich krátkych zvitkoch (*megillót*) a pred Knihou Ezdrášovou. V Septuaginte, vo Vulgáte i v Novej Vulgáte je spis poslednou knihou zo štyroch väčších prorokov pred tzv. menšími prorokmi a jej text obsahuje aj tri dlhšie deuterokánonické state. Sú to:

1. Azariášova modlitba (3, 24 – 45) a Chválospev troch mládencov v ohnivej peci (3, 46 – 90), vsunuté medzi 3, 23 a 3, 24 aramejského textu.

2. Príbeh Zuzany, uvedený v gréckom preklade Teodocióna na začiatku knihy, v Septuaginte na konci knihy a vo Vulgáte a Novej Vulgáte ako 13. kapitola s osobitným nadpisom.
3. Rozprávanie o Bélovi a o drakovi, uvedené na konci spomenutých gréckych prekladov a vo Vulgáte a Novej Vulgáte ako 14. kapitola knihy.

Podľa mienky mnohých biblistov deuterokanonické state neboli nikdy časťou hebrejského, teda protokanonického textu Danielovho proroctva, ale boli k nemu pridané neskôr. Kedy vznikli, nevedno. Katolíci prijímajú a pokladajú aj deuterokanonické state za Bohom inšpirované texty.

Kniha je napísaná čiastočne po hebrejsky (1, 1 – 2, 4a; 8 – 12) a čiastočne po aramejsky (2, 4b – 7, 28). Prečo sa v tomto spise používajú dva jazyky, je stále záhadou, na ktorú sa dosiaľ nepodarilo dať uspokojivú odpoveď. Deuterokanonické časti sa zachovali iba v gréckom preklade z hebrejského alebo aramejského originálu. Text Septuaginty sa v kapitolách 4 – 6 značne odchyľuje od hebrejského textu a vo všeobecnosti je veľmi porušený. Preto sa v jej kritických vydaniach uvádza aj text Teodociónovho prekladu, ktorý je bližší hebrejskému originálu. V Novom zákone sa síce Daniel cituje podľa Septuaginty, ale väčšia časť citátov je podľa Teodociónovho prekladu.

1.3.

TEXT KNIHY

2. OBSAH A ROZDELENIE

Protokanonický spis sa jasne delí na dve časti. Prvá, naratívna časť (kap. 1 – 6), opisuje šesť Danielových zážitkov na babylonskom kráľovskom dvore. Daniel a jeho traja spoločníci Chananiáš [Ananiáš], Míšael [Mízael] a Azariáš víťazne prechádzajú ťažkými skúškami, ktoré i s nasadením života podstúpili, lebo chceli za každú cenu ostať verní izraelskému zákonu. Tento ich žiarivý príklad vyznávačskej vernosti mal za následok, že aj sami pohania vzdali úctu a chválu ich Bohu. Všetky tieto obdivuhodné veci sa postupne odohrávajú v Babylonii za čias kráľov Nabuchodonozora, jeho „syna“ Belšasara [Baltazára] a „Dária Médskeho“. V druhej časti (kap. 7 – 12) sa podávajú štyri Danielove videnia o osudoch

2.1.

OBSAH

židovského národa a o posledných veciach a ich výklad. I tieto vi-
denia má Daniel v Babylonii za vlády Belšasara, „Dária Médského“
a perzského kráľa Kýra.

2.2.

ROZDELENIE

Knihu možno podľa obsahu schematicky rozčleniť takto:

- I. Naratívna časť: Danielove zážitky (1, 1 – 6, 29[28]):
 1. Daniel a jeho spoločníci na kráľovskom dvore (1, 1 – 21)
 2. Nabuchodonozorov sen a jeho výklad (2, 1 – 49)
 3. Traja mládenci v ohnivej peci (3, 1 – 23. 24 – 30[*91 – *97]) so vsuvkou: Azariášova modlitba (3, *24 – *45) a Chválospev troch mládenčov (3, [*46 – *51]*52 – *90)
 4. Sen a šialenstvo Nabuchodonozora (3, 31 – 33[*98 – *100]; 4, 1 – 34)
 5. Belšasarova [Baltazárova] hostina a záhadný nápis (5, 1 – 30)
 6. Daniel v jame s levmi (6, 1[5, 31] – 29[28])
- II. Apokalyptická časť: Danielove videnia (7, 1 – 12, 13):
 1. Štyri zvieratá a Syn človeka (7, 1 – 28)
 2. Videnie capa a barana (8, 1 – 27)
 3. Danielova modlitba a sedemdesiat týždňov (9, 1 – 27)
 4. Zjavenie o posledných veciach a jeho výklad (10, 1 – 12, 13).
- III. Dodatky: Iné Danielove činy (13, 1 – 14, 42):
 1. Zuzana a Danielov výrok (13, 1 – 64)
 2. Daniel a Bél (14, 1 – 22)
 3. Daniel a drak (14, 23 – 42)

3. HISTORICKÉ POZADIE

Ak chceme toto dielo literárne správne zaradiť, treba vziať do úvahy súveké dejiny a najdôležitejšie udalosti Blízkeho východu od 6. do 2. storočia pred Kr., ktoré tvoria historické pozadie Knihy proroka Daniela. Preto sa odporúča prečítať si IV. Babylonské zajatie a obdobie židovskej obnovy a najmä VIII. Helenizmus a Machabejci. Konflikt medzi židovským náboženstvom a pohan-
skými panovníkmi týchto historických období je totiž základnou témou Knihy proroka Daniela. Treba však pripomenúť, že autor v nej rieši tento problém z Božieho hľadiska. Vyzdvihuje fakt,

že Boh opísané udalosti už dávno predvídal a dopustil ich, aby ukázal, že izraelská múdrosť prevyšuje každú pohanskú filozofiu, a potvrdil pravdu, že Boh Izraela je Pánom dejín, ktorý „zosadzuje a ustanovuje kráľov“ (2, 21) až do času, keď definitívne ustanoví svoje kráľovstvo na celej zemi.

4. LITERÁRNE DRUHY SPISU

Pri rozvíjaní tejto základnej témy spisu autor používa dva literárne druhy, ktoré sa modernému čitateľovi a jeho mentalite môžu zdať cudzie a ich použitie nenáležité: haggadu a apokalypsu.

Tento literárny druh, použitý v kap. 1 – 6 a 13 – 14, má svoje meno z hebr. slova *haggadah* = rozprávanie, narácia. Často sa však používa aj vo význame „príhody“ alebo „historiky“ – ktorá má slabý alebo nemá nijaký historický podklad – so zámerom, aby sa ňou zrozumiteľne, ľudovým spôsobom vystihlo a utvrdilo nejaké náboženské alebo morálne poučenie. Ak je takáto príhoda voľným spracovaním istej skutočnej historickej udalosti, označuje sa ako „haggadický midraš“ (aktualizačný, čiže na reálnej situácii postavený výklad rozprávanej udalosti). Príhoda však môže byť aj čistou „haggadou“, čiže úplne vymyslenou historkou bez akéhokoľvek historického podkladu. A vskutku ťažko niekedy povedať, do akej miery alebo či sa vôbec haggadická príhoda zakladá na historickej skutočnosti.

4.1.

HAGGADA

Rozprávania o Danielovi sú vyložene haggadického rázu; vcelku ich nemožno považovať za striktne dejinné udalosti. Ak ich sám autor nemal v úmysle pokladať za historické, neslobodno ho obviňovať z omylu, ani keď uvádza nepresné historické údaje. Ako sme naznačili, nevieme, či Daniel bol naozaj – i keď je to pravdepodobné – historickou osobnosťou, ktorá bola postupne opradená legendárnymi príbehmi, alebo či bol jednoducho výtvorom židovského folklóru. Pre inšpirovaného autora našej knihy nebola však táto otázka dôležitá. Jeho hlavným cieľom bolo ohlásiť týmito haggadickými príhodami duchovné posolstvo. Autor chcel na príklade svojho hrdinu Daniela poučiť čitateľov z prvého obdobia Machabejcov, ako sa majú správať v dramatickej situácii, v ktorej sa nachádzajú. Nabuchodonozor a Antiochos IV. sú si veľmi podobní:

obaja znesvätili chrám (porov. 2 *Kr* 25, 9. 13 – 15; 1 *Mach* 1, 21 – 24. 54. 59; 2 *Mach* 5, 15 – 16) a pohanská Babylonia a Antiochia boli úhlavnými nepriateľmi Jeruzalema, mesta pravého Boha. Daniel a jeho spoločníci ostali však škrupulózne verní predpisom zákona o jedlách; traja mládenci nekompromisne odmietli klaňať sa zlatej Nabuchodonozorovej soche; Daniel sa napriek Dáreiovmu ediktu aj naďalej modlil k svojmu Bohu. Všetky tieto príbehy boli poučením pre Židov, ako sa treba správať voči bezbožným výnosom Antiocha IV. Okrem toho sa osobitne zdôrazňuje, že odvaha a múdrosť Daniela a jeho spoločníkov vždy zvíťazili a že Nabuchodonozor a Dáreios museli uznať zvrchovanú moc Boha Izraela, lebo on vždy vyslobodil svojich verných zo všetkých nebezpečenstiev, ktorým sa vystavili pre slávu jeho mena. A Boh bude určite po boku verných Židov v úkladoch a nebezpečenstvách, ktoré strojí Antiochos IV. Ako vidno, cieľom prvých šiestich kapitol knihy nie je povedať nám, kto bol Daniel, ani porozprávať nejaké príhody z jeho života. Ich cieľ je čisto poučný, lebo chcú iba oslavovať Danielovho Boha a ukázať, že on prekríži aj plány najmocnejších panovníkov a ochráni svojich služobníkov, ktorí dôverujú v neho. Slovom, kniha má povzbudzovať a posilňovať nádej prenasledovaných Židov. Preto historické nepresnosti nespôsobujú nijaký problém. Autor venuje osobitnú pozornosť Nabuchodonozorovým činom a nie napr. činom Nabonida zjavne preto, lebo Nabuchodonozor mu nápadne pripomínal Antiocha IV. Táto ich podobnosť zvýšila účinnosť rozpravy a poučenie bolo tým bezprostrednejšie, lebo Nabuchodonozor bol typom nepriateľa Jeruzalema a jeho osoba bola zosobnením všetkej bezbožnosti, pýchy a zloby.

4.2. APOKALYPSA

Apokalypsa (z gréc. *apokálypsis* = zjavenie, odhalenie), literárny druh použitý v kap. 7 – 12, je spôsob, ktorým sa v Biblii vo forme videnia alebo prostredníctvom anjelov podáva „zjavenie“ nejakého tajomstva vzhľadom na minulé, prípadne súčasné udalosti, alebo na udalosti posledných čias, najmä na konečné utvorenie Božieho mesiášskeho kráľovstva. Apokalypsa sa podobá prorockému literárnemu druhu a prakticky je jeho obmenou. Aj v Knihe proroka Daniela pohľad autora presahuje horizont jeho veku a siaha až ku skutočnostiam mesiášskych čias. Danielove videnia sa nekončia

pádom Antiocha IV., ale oznamujú „kráľovstvo, ktoré sa nikdy nerozpadne“ (2, 44). Preto všetko, čo sa vzťahuje na smrť tohto tyrana a na obnovenie chrámovej bohoslužby, treba pokladať za opravdivé proroctvo (porov. 7, 26; 8, 25; 9, 26 – 27).

Knihou proroka Daniela autor vyzýval súvekých čitateľov k relextúre minulosti, aby z nej vyťažili poučenie pre život. V prorokových videniach sa pred ich zrakom postupne premietali veľríše starého Orientu: ríša Babylončanov, Médov, Peržanov a Grékov. V rámci dejín sa predstavil ich vznik, rast, politická prevaha a hneď nato ich zánik bez stopy, aby tým obdivuhodnejšie vynikla národná existencia Božieho ľudu, ktorý bol viac ráz vydaný napospas vládnucich mocností a odsúdený na zánik. V každom prípade však zasiahol Boh. Preto veľké ríše i národy zanikli, ale malý izraelský národ prežil všetky politické katastrofy. Spomienka na tieto fakty mala byť pre židovských čitateľov základom nádeje na konečný Boží zásah do dejín, ktorý sa stotožňuje s mesiášskou érou a založením Božieho kráľovstva. Božie dielo sa uskutočňuje uprostred nespočetných ťažkostí, ale konečný úspech je zaručený. Záverom knihy je v 12. kapitole prorocké videnie mesiášskych časov, ktoré oznamuje definitívny koniec všetkých skúšok izraelského národa. Ak pochopíme, že Kniha proroka Daniela patrí k literárnemu druhu haggady a apokalypsy, neskorý vznik knihy a pseudonymita autora nespôsobia nijaké problémy. Ba čo viac, tento spis, ktorý sa navonok javí taký mysteriózny, možno ľahko chápať a bez ťažkostí interpretovať. Historické nepresnosti a omyly nie sú v prítomnosti s biblickou ineranciou, lebo s apokalyptickým charakterom knihy súvisí aj to, že sa v nej dejiny podávajú v hlavných rysoch, šablónovito, s nepresnými historickými údajmi a tvoria iba dejový rámec na objasnenie náboženského posolstva spisu.

5. DATOVANIE A AUTOR KNIHY

Ak odhliadneme od spomenutých literárnych druhov, kniha proroka Daniela sa javí ako prorocký spis, ktorý napísal prorok Daniel niekedy ku koncu babylonského zajatia alebo v čase bezprostredne po ňom, ako ešte donedávna všeobecne mysleli tak Židia, ako aj kresťania. V poslednom čase sa však na základe literárneho a historického skúmania spisu všeobecne presadil názor, že dnešná

5.1.
DATOVANIE
KNIHY

forma knihy je dielom neznámeho židovského autora z obdobia helenizácie a prenasledovania Židov v čase povstania Machabejcov (okolo roku 165 pred Kr.). Argumenty sú lingvistického, historického, teologického a biblického rázu:

1. *Reč knihy.* Hebrejčina spisu je určite z poexilového obdobia, z časov po Ezdrášovi a Nehemiášovi. Aj aramejčina je neskoršia než aramejčina Elefantínskych papyrusov, ktoré pochádzajú z 5. storočia pred Kr. V knihe je aspoň pätnásť perzských a niekoľko gréckych slov, ktoré poukazujú na obdobie po Alexandrovi Veľkom.
2. *Historické nepresnosti.* Autor má nedokonalé a nepresné informácie o Babylonii z čias novej ríše a perzskej nadvlády. Preto je nemysliteľné, aby žil v tých časoch. Nevieme nič o deportácii Židov v treťom roku panovania judského kráľa Jóakima (porov. 1, 1 – 2). O Belšasarovi [Baltazárovi] sa tvrdí, že bol Nabuchodonozorovým „synom“ a posledným kráľom Babylonie. On sa však nikdy k vláde nedostal a bol synom posledného babylonského kráľa Nabonida. Po Belšasarovi [Baltazárovi] nastúpil na trón akýsi Dáreios [Dárius] Médsky, ktorý podľa 9, 1 bol Xerxesovým synom. Ale medzi perzskými kráľmi bol Dáreios I. Xerxesovým otcom, nie synom. „Dáreios Médsky“ je postava historicky neoveriteľná. Autor mal asi na mysli Dáreia III., syna Xerxesa I., ale ani jeden z nich nevládol v Babylonii. Z druhej strany je príznačné, že sa autor veľmi dobre vyzná v dejinách Machabejského obdobia. Svedčia o tom podrobné a presné správy o Egypte, Palestíne a o Sýrii druhého storočia pred Kristom, i keď ich ukrýva pod rúškom enigmatického vyjadrovania, ako vyžadoval literárny druh apokalypsy.
3. *Teologické dôvody.* Kniha Daniel sa zameriava predovšetkým na vládu Antiocha IV. a nemá nijaké poslanstvo pre ľudí šiesteho storočia. Vieme však, že každý prorok sa vo svojich prorockých spisoch obracia svojim poslanstvom priamo na súčasníkov. Okrem toho sú vo všetkých starozákonných proroctvách údaje o čase a o osobách vždy neurčité, kým Kniha proroka Daniela oplýva detailnými správami o menách, dátach a o účinkujúcich osobách. Nakoniec rôzne teologické témy (anjeli, zmŕtvychvstanie,

posledný súd, večný trest) sú tak vypracované, že nemôžu byť dielom človeka šiesteho storočia.

4. *Biblické dôvody.* Ďalším dôkazom neskorého pôvodu spisu je fakt, že v židovskom kánone sa kniha neuvádza medzi prorokmi, ale medzi *ketubím*, čiže „spismi“. Zdá sa, že v čase, keď bola kniha napísaná, prorocké spisy boli už usporiadané do uzavretej zbierky. Potom je dôsledné, že sa o nej ani jeden starozákonný spis nezmieňuje, ani ju necituje, iba knihy Machabejcov (porov. napr. *1 Mach* 2, 59 – 60). Aj to vyvoláva údiv, že sa Daniel v chválospeve na „otcov“ (porov. *Sir* 49) vôbec nespomína.

Všetky tieto argumenty spolu s istotou, že spis je dielom len jedného autora, privádzajú jednoznačne k záveru, že kniha pochádza z obdobia Machabejcov. Rôzne náznaky v 11. kapitole nám môžu pomôcť určiť čas jej vzniku presnejšie. V nej sa opisuje dráma židovského národa, ktorá vrcholí roku 167 pred Kr. v protižidovskom postoji a v prenasledovaní Židov Antiochom IV. O tejto situácii jasne hovorí Nabuchodonozorov sen (porov. 2, 1 – 49) a naznačujú to aj videnia knihy, že Antiochov pád má byť predohrou mesiášskych čias (porov. 11, 36). Kniha teda vznikla v prvej fáze machabejského povstania krátko pred smrťou kráľa Antiocha (roku 164), pravdepodobne roku 165 pred Kr.

Pri rozbere knihy sa zistilo, že jej autor bol pravdepodobne príslušník náboženskej spoločnosti chasidejcov, ktorá vznikla za čias Antiocha Epifana IV. Jej členovia sa pridali k Machabejcom v boji za náboženskú slobodu proti sýrskym Seleukovcom (porov. *1 Mach* 2, 42; *2 Mach* 14, 6). Keď však neskôr Machabejci začali sledovať politické ciele, chasidejci sa od nich oddelili (porov. *1 Mach* 7, 13). Vyznačovali sa prísnyim zachovávaním predpisov Zákona a zásadne odmietali akékoľvek paktovanie alebo kompromis s helenizmom. Všetky tieto charakteristické črty má aj autor knihy. Usiluje sa povzbudzovať národ a vštepovať mu neochvejnú vernosť Bohu aj v prenasledovaní. Pri povzbudzovaní vychádza z presvedčenia, že Boh riadi dejiny a osudy národov. V knihe sú aj modlitby, ktoré prezrádzajú chasidejcov (porov. 9, 4 – 19; 3,*26 – *45). Uznávajú omyly Izraela a odvolávajú sa na nezaslúženú Božiu dobrotu. Kniha proroka Daniela je v určitom zmysle teológiou machabejského

5.2.

AUTOR KNIHY

povstania. Právom ju nazývajú „manifestom chasidejcov“. I keď anonymný autor pripisuje svoje dielo prorokovi Danielovi, je bezpochyby jedným z najväčších svätopiscov Starého zákona. Jeho náuka je dôležitým mílnikom vo vývine biblického zjavenia, lebo prvý explicitne formuluje náuku o telesnom zmŕtvychvstaní a o odplate v posmrtnom živote.

6. TEOLOGICKÝ VÝZNAM KNIHY

6.1. APOKALYPTIKA

Kniha proroka Daniela predstavuje najväčší prelom v starozákonnom zjavení, lebo znamená koniec profetizmu a začiatok apokalyptiky, ktorá mala dôležitú úlohu v živote Židov a v živote prvých kresťanov. Vskutku obdobie kánonickej apokalyptickej literatúry siaha asi od roku 165 pred Kr. (Kniha proroka Daniela) do roku 90 po Kr. (Jánova Apokalypsa). Hlavným cieľom apokalyptických spisov bolo dodávať Židom, resp. kresťanom, odvahu a silu v ťažkých časoch, posilňovať ich vieru a dôveru v Boha, ktorý riadi ľudské dejiny i osudy jednotlivcov, utvrdzovať Židov v očakávaní Mesiáša a kresťanov v nádeji na druhý Pánov príchod na konci sveta. Apokalyptika Knihy proroka Daniela sa stala prameňom, z ktorého neskôr čerpali mimobiblickí židovskí autori, Pavlove listy Solúnčanom, Jánova Apokalypsa a početné spisy kresťanskej eschatológie. Pavol (porov. 2 *Sol* 2, 2 – 5) a autor Knihy zjavenia (porov. *Zjv* 13, 5 – 6) spoznávajú v Danielových videniach opis konečného zápasu medzi Božím kráľovstvom a kráľovstvom tohto sveta (porov. *Zjv* 13, 1 – 10 s *Dan* 7, 3 – 11. 21. 25).

6.2. NÁUKA O ANJELOCH

V Knihe proroka Daniela má významnú úlohu anjel, ktorý ako Boží posol vysvetľuje vidcovi zmysel a význam jeho videnia a oznamuje mu Božiu vôľu. Tento tzv. „anjel vykladač“ je charakteristickou postavou apokalyptickej literatúry. Tak už v prvom nočnom videní vysvetľuje anjel Danielovi zmysel toho, čo videl vo sne (porov. 7, 16 – 18. 23 – 27). Bol jednou z nespočetného množstva bytostí (porov. 7, 10), ktorá stála pred trónom „Starca dní“, aby mu slúžila. Tieto bytosti sa v ďalšom videní nazývajú „sväti“ (porov. 8, 13) a anjel, ktorý Danielovi vysvetľuje videnie, volá sa Gabriel (porov. 8, 16). Tento „anjel vykladač“ vysvetľuje Danielovi aj tajomný zmysel Písem (porov. kap. 9) a zasahuje – i keď sa to výslovne nehovorí – aj

v poslednom videní (porov. kap. 10 – 12). Popri Gabrielovi vystupuje v knihe „jedno z prvých kniežat, Michal“ (porov. 10, 13), ochranca a strážca Izraelitov (porov. 10, 20 – 21). Náukou o Božích posluch k ľuďom a o ich ochrancoch Daniel pripravuje cestu k rozvinutej prvokresťanskej angelológii, čiže k učeniu o anjeloch a ich úlohe v poriadku spásy (porov. napr. *Lk* 1, 19. 26; *Júd* v. 9; *Zjv* 12, 9).

Ako sme spomenuli, vo víziách knihy sa symbolicky a obrazne približuje osud a koniec veľkých ríš a vladárov starého Orientu, aby tým väčšmi vynikla Božia nadvláda v riadení svetových dejín. Nositeľom tejto kráľovskej nadvlády je ktosi ako „Syn človeka“, ktorý prichádzal s nebeskými oblakmi, čiže od Boha (porov. 7, 13 – 14). Keďže štyri veľké zvieratá vo videní sú obrazom pohanských kráľovstiev, aj ten v „ľudskej podobe“ symbolicky označuje „svätých Najvyššieho“ (porov. 7, 18. 20. 27). Teda ten v ľudskej podobe v kontexte nie je skutočným jednotlivcom, ale symbolom. Nakoľko sa však v Knihe proroka Daniela idea „kráľovstva“ často stotožňuje s ideou „kráľa“, pojem „Syna človeka“ sa z obraznej reči o teokratickom kráľovstve postupne stal termínom na označenie samého mesiášskeho kráľa. Židovská a kresťanská apokalyptická tradícia vskutku chápala a interpretovala obraz „Syna človeka“ v čisto individuálnom význame (pozri napr. Prvú knihu Henochovu a Štvrtú knihu Ezdrášovu). V Novom zákone Ježiš Kristus aplikuje názov „Syn človeka“ na seba najmä v rečiach o svojom utrpení (porov. *Mk* 10, 33 – 34; 14, 21. 41; *Lk* 9, 44; pozri aj *Jn* 3, 14; 8, 28; 12, 32 – 34).

6.3.

„SYN
ČLOVEKA“

V štvrtom a poslednom videní (kap. 10 – 12) sa Danielovi zjavuje anjel (porov. 10, 1 – 11, 1) a vysvetľuje mu dejiny, v ktorých sa uskutočňuje Boží plán. V hlavných rysoch podáva dejiny starého Orientu od perzského obdobia až po vládu Antiocha Epifana IV. (porov. 11, 2 – 39), krátko opisuje zánik tohto prenasledovateľa (porov. 11, 40 – 45) a anticipuje koniec časov s uistením o zmŕtvychvstaní a odmene spravodlivých, ktorí zomreli v prenasledovaní (porov. 12, 1 – 4). Tu sa prvý raz v Starom zákone jasne hovorí o telesnom zmŕtvychvstaní. Druhá Kniha Machabejcov svedčí o tom, že toto posolstvo nádeje bolo silnou oporou Židov, ktorí podstúpili mučenícku smrť za vieru (porov. 2 *Mach* 7, 9. 11. 14. 23. 29). Ďalší vývin

6.4.

POSOLSTVO
O VZKRIESENÍ

zjavenia potvrdil toto učenie o zmŕtvychvstaní, ktoré dosiahlo definitívny argument v zmŕtvychvstaní Ježiša Krista. Aj v tomto prípade mala Kniha proroka Daniela funkciu sprostredkovateľa medzi teológiou prorokov a novozákonným posolstvom.

6.5.
PREJAVY
ŽIDOVSKÉJ
NÁBOŽNOSTI

Kniha proroka Daniela poskytuje aj cenný dokumentárny materiál o postojoch nábožného Žida v 2. storočí pred Kr. Zdôrazňuje sa v nej pedantné zachovávanie predpisov Zákona o pokrmoch (porov. 1, 8), sila modlitby (v protive s magickými prostriedkami pri riešení tajomstiev, porov. 2, 17 – 23), cena skutkov milosrdenstva (porov. 4, 24), obyčaj modliť sa trikrát denne smerom k Jeruzalemu (porov. 6, 11), pripravovať sa na Božie zjavenie pôstom a kajúcimi skutkami (porov. 10, 3) a iné. V knihe je viacero druhov „požehnaní“ (porov. 2, 20 – 23; 3, 33; 4, 31 – 34; 6, 27 – 28), ktoré sa potom stali typickým prejavom židovskej nábožnosti, a dlhá modlitba (porov. kap. 9), podľa ktorej sa neskôr formovali modlitby synagogálnej liturgie.

KNIHA PROROKA DANIELA

Historická časť, kap. 1 – 6

1 Daniel na kráľovskom dvore. – ¹ V treťom roku panovania judského kráľa Joakima prišiel babylonský kráľ Nabuchodonozor k Jeruzalemu a obliehal ho. ² Pán mu vydal do ruky judského kráľa Joakima a čiastku náradia Božieho domu, odniesol ich do krajiny Senaár, do domu svojho boha; nádoby zanesol do klenotnice svojho boha. ³ Vtedy povedal kráľ Asfenezovi, svojmu veliteľovi eunuchov, aby zo synov Izraela, z kráľovského potomstva a spomedzi vznešených priviedol ⁴ mladíkov, na ktorých niet nijakej chyby, pekného zovňajšku, vnímavých pre každú múdrosť, vystrojených znalosťami a chápaných na vedomosti, ktorí by boli schopní stáť v kráľovskom paláci; a aby ich naučil chaldejskému písmu a reči. ⁵ Kráľ im na každý deň pridilil z kráľovského pokrmu a z vína, ktoré jemu slúžilo za nápoj, aby ich tri roky vychovávali a po ich uplynutí mali stáť pred kráľovou tvárou. ⁶ Spomedzi Júdových synov boli medzi nimi Daniel, Ananiáš, Mízael a Azariáš. ⁷ Veliteľ eunuchov im dal mená: Danielovi Baltazár, Ananiášovi Sidrach, Mízaelovi Misach a Azariášovi Abdenago. ⁸ Daniel si však zaumienil v srdci, že sa nepoškvrní kráľovým pokrmom ani vínom, ktoré píjal; prosil teda veliteľa eunuchov, aby

1
1
1
8

1, 1. O tomto vpáde Nabuchodonozora pozri 2 Kr 24, 1. 2. 10.

1, 2. O Joakimovi pozri 2 Kr 23, 34–24, 6. – Krajina Senaár je Babylon. Z nápisov vieme, že boh, ktorého si tento kráľ zvlášť uctieval, bol Marduk; pozri pozn. k Jer 50, 2.

1, 4. Reč, ktorú sa mladíci mali učiť, bola babylonská (akkadská) reč. Chaldejci boli juhobabylonský kmeň. Babylonská reč používala klinové písmo. – Stáť pred niekým alebo niekde znamená slúžiť; výraz tak

označuje nižšie, ako aj vyššie úradnícke služby.

1, 7. Meniť mená poddaných nebolo v tých časoch neobvyklé; porov. 2 Kr 23, 34.

1, 8. Niektoré jedlá mali Izraeliti zakázané; Lv 11, 4–19; Dt 14, 7 n.; Lv 3, 17; 7, 23 n.; 17, 10–14. Iné jedlá sa mohli ľahko poškvrniť pri príprave: Lv 11, 29–38; tiež boli obavy, že sa na stôl dostanú aj také jedlá a nápoje, ktoré boli už predtým obetované modlám, a týchto sa Izraeliti hrozili.

sa nemusel poškrvniť. ⁹ A Boh spôsobil, že Daniel našiel milosť a priazeň u veliteľa eunuchov. ¹⁰ Ale veliteľ eunuchov povedal Danielovi: „Bojím sa, že môj pán, kráľ, ktorý vám vydil váš pokrm a nápoj, uvidí, že ste v tvári chudší ako iní chlapci, vaši vrstovníci, a uvalíte mi pred kráľom vinu na hlavu.“ ¹¹ Vtedy Daniel povedal Malasarovi, ktorého veliteľ eunuchov postavil nad Daniela, Ananiáša, Mízaela a Azariáša: ¹² „Skús to so svojimi sluhami desať dní. Nech nám dajú na jedlo lúšteniny a na pitie vodu; ¹³ nech sa potom ukážu pred tebou naše tváre a tváre chlapcov, ktorí jedia z kráľovho pokrmu, a potom nalož so svojimi sluhami, ako sa ti bude vidieť.“ ¹⁴ Privolil im teda v tejto veci a skúšal ich desať dní. ¹⁵ Po desiatich dňoch sa ukázalo, že ich tváre sú krajšie a telá tučnejšie ako všetkých chlapcov, ktorí jedli z kráľovho pokrmu. ¹⁶ Malasar im teda odňal pokrm a vína, ktoré mali piť, a dával im lúšteniny. ¹⁷ Týmto štyrom mladíkom dal však Boh znalosť a pochop v každom písme a múdrosti. Daniel zas porozumel každé videnie a sen. ¹⁸ A po uplynutí dní, ktoré do ich predstavenia určil kráľ, predviedol ich veliteľ eunuchov pred Nabuchodonozora. ¹⁹ Kráľ sa s nimi rozprával a medzi všetkými nenašiel takých ako Daniel, Ananiáš, Mízael a Azariáš. Obsluhovali teda kráľa. ²⁰ A vo všetkých veciach, (kde bolo treba) múdreho dôvtipu, na ktoré sa ich kráľ vypytoval, zistil, že sú desať ráz vyššie než všetci čarodeji a veštcí, ktorí boli v celom jeho kráľovstve.

²¹ Daniel sa dožil až do prvého roku kráľa Kýra.

2 Nabuchodonozorov sen a jeho výklad. – ¹ V druhom roku Nabuchodonozorovho panovania prisnil sa Nabuchodonozorovi sen. Vtom sa mu duch strhol a jeho sen bol preč. ² Vtedy kráľ rozkázal zavolať čarodejov, veštcov, snárov a Chaldejcov, aby vyložili kráľovi jeho sny. I dostavili sa pred kráľa. ³ Kráľ im povedal: „Prisnil sa mi sen a duch sa mi trápi túžbou poznať ho.“ ⁴ Nato Chaldejci odpovedali

1, 17. Daniela obdaril Boh prorockým duchom a prorokom Boh oznamoval svoju vôľu nielen vo videniach, ale aj v snoch.

1, 21. Nemyslí sa tu na rok 559 pred Kr., v ktorom Kýros začal panovať v Perzii (Anšan), ale na rok 538/537, keď začal panovať aj v Babylone. Tým rokom sa skončilo sedemdesiatročné babylonské zajatie. Daniel sa dožil

tohto roku; nehovorí sa však, že v tom roku zomrel.

2, 1. „Sen bol preč“, rozumej: prebudil sa.

2, 2. Meno „Chaldejci“ tu neoznačuje národ (1, 4), ale istú skupinu babylonských mudrcov.

2, 4. Odpoveď Chaldejcov je už písaná aramejskou rečou a touto rečou je písané ďalej celé dielo až po kap.

7. Pozri úvod k tomuto prorokovi.

kráľovi aramejsky: „Kráľ, ži naveky! Povedz svojim sluhom svoj sen, potom ti oznámime jeho význam.“⁵ Kráľ odpovedal Chaldejcom: „Už som sa rozhodol: Ak mi nepoviete sen i jeho význam, rozsekám vás na kusy a vaše domy obrátim na sutiny.“⁶ Ale ak mi poviete sen i jeho význam, dostanete odo mňa dary, odmeny a veľké počty. Preto mi oznámte sen i jeho výklad!“⁷ Odpovedali druhý raz: „Nech kráľ rozpovie svojim sluhom sen, my potom oznámime jeho význam.“⁸ Kráľ odpovedal: „Určite viem, že chcete získať čas, lebo vidíte, že som sa rozhodol.“⁹ Ak mi neoznámite sen, je o vás len jeden výrok: že ste sa uzhovorili vraviť predou mnou lživo a falošne, kým sa nezmení čas. Oznámte mi teda sen a budem vedieť, že mi poviete aj jeho význam.“¹⁰ Chaldejci odpovedali kráľovi: „Niet na zemi človeka, ktorý by vedel oznámiť kráľovu vec. Preto nijaký veľký a mocný kráľ nežiada od nijakého čarodeja, veštca a Chaldejca podobnú vec.“¹¹ Vec, ktorú žiada kráľ, je ťažká a niet toho, kto by ju oznámil kráľovi, iba ak bohovia, ale tí nebývajú medzi ľuďmi.“¹² Kráľ sa preto nahneval, veľmi sa rozzlostil a rozkázal vyhubiť všetkých mudrcov Babylonu.¹³ Vyšiel teda rozkaz, aby pozabíjali mudrcov. Hľadali aj Daniela a jeho spoločníkov, aby ich zabili.¹⁴ Vtedy Daniel múdro a rozumne hovoril s veliteľom kráľovej telesnej stráže Ariocho, ktorý sa vybral pozabíjať mudrcov Babylonu.¹⁵ Oslovil ho a hovoril kráľovmu zmocnencovi Ariochovi: „Prečo vyšiel od kráľa taký prísny rozkaz?“ Nato Ariocho rozpovedal Danielovi vec¹⁶ a Daniel išiel a žiadal kráľa, aby mu určil čas, že oznámi kráľovi riešenie.¹⁷ Potom išiel Daniel do svojho domu a rozpovedal vec svojim spoločníkom, Ananiášovi, Mízaelovi a Azariášovi,¹⁸ aby vyprosili od Boha nebies milosrdenstvo pre toto tajomstvo, aby Daniela a jeho spoločníkov neodpravili s ostatnými mudrcmi Babylonu.¹⁹ Nato bolo Danielovi v nočnom videní odhalené tajomstvo; a Daniel dobrorečil Bohu nebies.²⁰ Daniel hovoril: „Nech je zvelebené Božie meno od vekov do vekov, lebo jeho je múdrosť i sila.“²¹ On mení časy i veky, zosadzuje a ustanovuje kráľov, dáva múdrosť múdrym a poznanie tým, čo chápu.²² On odhaľuje hlboké a skryté veci, vie, čo je vo tme, a svetlo s ním býva.²³ Teba, Bože mojich otcov, chválim a oslavujem, pretože si mi dal múdrosť a silu a teraz si mi dal vedieť, o čo sme ťa prosili, lebo si nám oznámil kráľovu vec.“

2
5
—
2
23

24 Preto Daniel išiel za Ariochom, ktorého kráľ poveril vyhubením
mudrcov Babylonu. Išiel a povedal mu: „Nevyhub mudrcov Ba-
bylonu; zaved' ma ku kráľovi, oznámim mu rozriešenie.“²⁵ Nato
Arioch urýchlene zaviedol Daniela ku kráľovi a vravel mu: „Našiel
som medzi judskými zajatcami muža, ktorý oznámi kráľovi rozrie-
šenie.“²⁶ Kráľ vravel Danielovi, ktorého meno bolo Baltazar: „Si
schopný oznámiť mi sen, ktorý som mal, i jeho význam?“²⁷ Daniel
odpovedal kráľovi: „Tajomstvo, na ktoré sa kráľ spytuje, nemôžu
2 kráľovi oznámiť mudrci, veštcí, čarodejníci a hádači.²⁸ Ale je Boh
24 na nebi, ktorý odhaľuje tajomstvá a dá kráľovi Nabuchodonozorovi
— vedieť, čo bude v posledných dňoch. Tvoj sen a videnie, ktoré na
2 tvojom lôžku prešlo tvojou hlavou, je toto:
39²⁹ Tebe, kráľu, prichádzali na lôžku myšlienky, čo bude za týmto;
a ten, ktorý odhaľuje tajomstvá, dal ti vedieť, čo bude.³⁰ A mne
nebolo toto tajomstvo odhalené pre múdrosť, ktorá je vo mne nad
všetky živé tvory, ale preto, aby sa riešenie oznámilo kráľovi, aby
si poznal myšlienky svojho srdca.
³¹ Ty, kráľu, díval si sa a hľa, akási mohutná socha! Táto socha bola
veľká a jej lesk silný; stála pred tebou a jej výzor bol hrozný.³² Hlava
tejto sochy bola z jemného zlata, jej prsia a ramená zo striebra, jej
brucho a boky z kovu,³³ jej stehná zo železa, jej nohy čiastočne
zo železa, čiastočne z hliny.³⁴ Takto si sa díval, až sa bez zásahu
rúk odlúpil kameň, zasiahol sochu do železných a hlinených nôh
a rozdrúzgali ich.³⁵ Nato sa odrazu rozdrúzgali železo, hlina, kov,
striebro i zlato a boli ako pleva z letnej holohumnice, uchytil ich
vietor a nenašlo sa po nich stopy. Kameň však, ktorý zasiahol sochu,
stal sa veľkým vrchom a zaplnil celú zem.
³⁶ Toto je sen; i jeho význam oznámime kráľovi.³⁷ Ty, kráľu, kráľ
kráľov, ktorému Boh nebies dal kráľovstvo, silu, moc a slávu³⁸ a do
rúk ktorého dal všetko, kde bývajú ľudskí synovia, poľné zvieratá
i nebeské vtáctvo, a ktorého ustanovil za vládcu nad nimi všetký-
mi: ty si hlava zo zlata.³⁹ Po tebe povstane iné kráľovstvo, menšie
než ty, a ďalšie, tretie kráľovstvo z kovu, ktoré bude vládnuť nad

2, 26. Pozri 1, 7.

2, 28. Výrazom: „v posledných dňoch“ sa označuje u prorokov mesiášska doba, porov. *Iz* 2, 2; *Mich* 4, 1.

2, 39–43. Štyri kráľovstvá, o ktorých Daniel hovorí, sú

1. Novobabylonské, 2. Médsko-Perzské, 3. Kráľovstvo Alexandra Veľkého a jeho nástupcov a 4. Rímska ríša. Narážku „budú sa miešať ľudským semenom“ možno rozumieť buď o manželstvách, alebo o rozličných

celou zemou. ⁴⁰ A štvrté kráľovstvo bude mocné ako železo, pretože železo drúžga všetko. A ako železo rozbíja všetky veci, bude rozbíjať a drúžgať. ⁴¹ A že si nohy a prsty videl čiastočne z hrničarskej hliny a čiastočne zo železa: kráľovstvo bude rozdelené, bude v ňom z pevnosti železa tak, ako si videl železo pomiešané s blatistou hlinou. ⁴² A prsty nôh čiastočne zo železa a čiastočne z hliny: kráľovstvo bude sčasti mocné, sčasti krehké. ⁴³ A že si videl železo, pomiešané s blatistou hlinou, znamená, že sa budú miešať s ľudským semenom, ale spolu držať nebudú, tak ako sa nedá železo pomiešať s hlinou. ⁴⁴ V dňoch týchto kráľov vzbudí však Boh nebies kráľovstvo, ktoré sa nikdy nerozpadne a kráľovstvo sa inému ľudu nedostane; rozdrúžga a zruší všetky tie kráľovstvá, ono však bude trvať naveky ⁴⁵ tak, ako si videl, že sa z vrchu bez zásahu rúk odlúpil kameň a rozdrúžgal železo, kov, hlinu, striebro a zlato. – Veľký Boh dal vedieť kráľovi, čo bude za týmto. Sen je pravdivý a jeho výklad spoľahlivý.“

2
40
—
3
2

⁴⁶ Vtedy kráľ Nabuchodonozor padol na tvár, klaňal sa Danielovi a rozkázal, aby mu priniesli obeť a kadidlo. ⁴⁷ Kráľ sa ozval a vrazil Danielovi: „Váš Boh je naozaj Boh bohov a Pán kráľov, ktorý odhaľuje tajomstvá, keď si dokázal odhaliť toto tajomstvo.“ ⁴⁸ Potom kráľ Daniela povýšil, dal mu mnoho veľkých darov a ustanovil ho za vládcu nad celou babylonskou provinciou a za hlavného náčelníka všetkých babylonských mudrcov. ⁴⁹ Ale Daniel uprosil kráľa a spravovaním babylonskej provincie poveril Sidracha, Misacha a Abdenaga. Daniel však ostal na kráľovskom dvore.

3 Traja mládenci v ohnivej peci. – ¹ Kráľ Nabuchodonozor urobil zlatú sochu. Jej výška bola šesťdesiat laktov, jej šírka šesť laktov. Postavil ju na rovine Dura v babylonskej provincii. ² Nato dal Nabuchodonozor zvolať námestníkov, úradníkov a sudcov, vojvodcov,

národov, čo si táto ríša pričlení, ktoré však nebudú vedieť s ňou zrást. Z iných mienok o týchto kráľovstvách pripomenieme len jednu: 1. kráľovstvo je Novobabylonská ríša, 2. Médsko-Perzská ríša, 3. Ríša Alexandra Veľkého a 4. kráľovstvá Alexandrových nástupcov, najmä Ptolemaiovcov v Egypte a Seleukovcov v Sýrii. **2, 44 n.** Posledným kráľovstvom bude mesiášske kráľovstvo.

2, 46. Porov. *Sk* 14, 10 – 17. Je prirodzené, že Daniel takúto poctu neprijal, čo vidieť i z toho, že podľa nasledujúceho verša kráľ už neoslavuje Daniela, ale Pána. **3, 1.** Rovinu Dura sa doteraz nepodarilo s istotou stožtožniť. Niektorí pripomínajú, že sa toto meno zachovalo v mene rieky Nahr-Dura a v názve kopcov Tolul Dura, južne od Babylonu.

predstavených a prefektov a všetky kniežatá krajín, aby sa zišli na posviacku sochy, ktorú postavil kráľ Nabuchodonozor. ³ A zišli sa všetci námestníci, úradníci, sudcovia, vojvodcovia, predstavení a vznešení, ktorým bola zverená moc, i všetky kniežatá krajín na posviacku sochy, ktorú postavil kráľ Nabuchodonozor. Stáli pred sochou, ktorú postavil kráľ Nabuchodonozor. ⁴ A hlásateľ hlasno oznamoval: „Oznamuje sa vám, národy, kmene a nárečia: ⁵ V tú hodinu, keď začujete zvuk rohu, flauty, citary, sambuky, harfy, symfónie a rozličných hudobných nástrojov, padnite a klaňajte sa zlatej soche, ktorú postavil kráľ Nabuchodonozor. ⁶ Kto by však nepadol a neklaňal by sa, v tú hodinu ho hodia do rozpálenej pece.“

3
3
—
3
15

⁷ Preto potom len čo rôzne národy počuli zvuk rohu, flauty, citary, sambuky, harfy, symfónie a rozličných hudobných nástrojov, padali všetky národy, kmene a nárečia a klaňali sa zlatej soche, ktorú postavil kráľ Nabuchodonozor.

⁸ A hneď v tú hodinu prišli chaldejskí muži a udali Židov. ⁹ Vraaveli kráľovi Nabuchodonozorovi: „Kráľu, ži naveky! ¹⁰ Ty, kráľu, vydal si nariadenie, aby každý človek, ktorý začuje zvuk rohu, flauty, citary, sambuky, harfy, symfónie a rozličných hudobných nástrojov, padol a klaňal sa zlatej soche. ¹¹ Kto by však nepadol a neklaňal by sa, hodia ho do rozpálenej pece. ¹² Sú tu však judskí muži, ktorých si postavil nad roboty babylonskej provincie, Sidrach, Misach a Abdenago, a títo muži, kráľu, opovrhli tvojím nariadením, tvojich bohov si nectia a zlatej soche, ktorú si postavil, sa neklaňajú.“ ¹³ Nato rozhnevaný a nazlostený Nabuchodonozor rozkázal priviesť Sidracha, Misacha a Abdenaga a hneď ich aj priviedli pred kráľa. ¹⁴ Kráľ Nabuchodonozor im povedal: „Je to pravda, Sidrach, Misach a Abdenago, že si nectíte mojich bohov a nekľaniate sa zlatej soche, ktorú som postavil? ¹⁵ Nuž ste teraz ochotní, v tú hodinu, keď počujete zvuk rohu, flauty, citary, sambuky, harfy, symfónie a rozličných hudobných nástrojov, padnúť a klaňať sa soche, ktorú som urobil? Ak sa nebudete klaňať, v tú hodinu vás hodia do rozpálenej pece, a ktorý je to boh, čo vás vytrhne z mojej ruky?“

^{3,5} Sambuka bol hudobný nástroj podobný harfe, ale gajdám.

mal len štyri struny. - Symfónia bol nástroj podobný ^{3,6} O treste smrti ohňom pozri pozn. k Jer 29, 21 - 23.

¹⁶ Sidrach, Misach a Abdenago odpovedali kráľovi Nabuchodonozorovi: „Na toto ti nemusíme nič odpovedať. ¹⁷ Či nás náš Boh, ktorého si ctíme, môže vytrhnúť z rozpálenej pece a z tvojich rúk, kráľu, oslobodiť nás, ¹⁸ a či nie, vedz, kráľu, že tvojich bohov si nectíme a zlatej soche, ktorú si postavil, sa neklaniam!“ ¹⁹ Vtedy Nabuchodonozor skypel zlosťou, tvár sa mu znetvorila pre Sidracha, Misacha a Abdenaga a rozkázal, aby pec rozpálili sedem ráz viac, než ju obyčajne rozpaľovali. ²⁰ A mocným chlapom zo svojho vojska rozkázal, aby Sidracha, Misacha a Abdenaga poviažali a hodili do rozpálenej pece. ²¹ Tých mužov teda naskutku poviažali a v plášťoch, s turbanmi, v obuvi a v šatách hodili do rozpálenej pece. ²² Pretože kráľov príkaz súril a pec bola príliš rozpálená, plameň ohňa zabil chlapov, ktorí (do nej) hádzali Sidracha, Misacha a Abdenaga. ²³ Títo traja muži však, Sidrach, Misach a Abdenago, padli poviazaní do rozpálenej pece.

3
16
—
3
29

Modlitba Azariášova. – ²⁴ Prechádzali sa uprostred plameňov, chválili Boha a dobrerečili Pánovi. ²⁵ Azariáš však stál a modlil sa. Otvoril uprostred ohňa ústa a hovoril:

- ²⁶ „Zvelebený si, Pane, Bože našich otcov,
a chváľitebný
a tvoje meno je slávne naveky.
²⁷ Pretože si spravodlivý vo všetkom, čo si urobil,
všetky tvoje diela sú pravdivé,
tvoje cesty sú priame
a všetky tvoje rozsudky spravodlivé.
²⁸ Vykonal si pravdivé súdy
vo všetkom, čo si priviedol na nás
a na Jeruzalem, sväté mesto našich otcov,
veď si to vykonal v pravde
a spravodlivosti pre naše hriechy.
²⁹ Lebo sme zhrešili a prestúpili zákon,
keď sme odpadli od teba a hrešili vo všetkom;

3, 24 n. Azariášova modlitba a chválospev troch mladencov v ohnivej peci v aramejskej osnove chýba. Zachoval sa nám však v LXX a vo Vg. V aramejskom texte po verši 23 nasleduje hneď to, čo je v LXX a Vg vo verši 91. Pozri úvod k tomuto prorokovi.

- 30 nepočúvali a nezachovávali sme tvoje príkazy,
ani sme nerobili, ako si nám prikázal,
aby sa nám dobre vodilo.
- 31 Všetko, čo si na nás priviedol,
všetko, čo si nám urobil,
urobil si spravodlivým rozsudkom:
- 32 vydal si nás do rúk zlostných nepriateľov
a najpodlejších hriešnikov,
nespravodlivému a na celej zemi najhoršiemu
30 kráľovi.
- 33 Teraz však nemôžeme otvoriť ústa:
sme na hanbu a potupu
tvojim sluhom a tým, čo ťa ctia.
- 34 Pre svoje meno nevydávaj nás na večnosť
a nezrušuj svoju zmluvu!
- 35 A neodnímaj od nás svoje milosrdenstvo
pre Abraháma, svojho miláčika,
pre Izáka, svojho sluhu,
a pre Izraela, svojho svätca,
- 36 ktorým si prisľúbil, že rozmnožíš ich semä
sťa hviezdy na nebi a piesok, čo je na brehu mora.
- 37 Pretože sme ostali menší, Pane,
ako všetky národy
a sme dnes uponížení pre svoje hriechy
na celej zemi.
- 38 Nateraz niet kniežata ani proroka, ani vodcu,
ani celopalú, ani obety, ani darov, ani kadidla,
ani miesta pre prvotiny pred tebou,
aby sme našli milosť.
- 39 Ale so skrúšenou dušou a poníženým duchom
nech dosiahneme prijatie!
- 40 Ako pri obetách baranov a býkov
a desaťtisícov tučných baránkov,

3, 35. Izrael je druhé meno patriarchu Jakuba.

3, 38. Prorok Jeremiáš ešte žil, proroci Ezechiel a Baruch dokonca pôsobili medzi zajatcami. Ale títo proroci

vtedy nedostávali od Pána videnia, preto sa Izraeliti v modlitbe žalujú, že nemajú prorokov; porov. *Nár 2, 9*.

- takou nech je dnes pred tebou naša obeta,
 nech je milá tebe, veď nedôjdu hanby tí,
 ktorí dúfajú v teba!
- 41 Teraz ťa však nasledujeme celým srdcom,
 bojíme sa ťa a hľadáme tvoju tvár.
- 42 Nezahanbuj nás, ale nalož s nami podľa svojej
 krotkosti
 a podľa množstva svojho milosrdenstva!
- 43 A vysloboď nás svojimi zázrakmi, 3
 získaj, Pane, slávu svojmu menu! 41
- 44 Nech sa hanbia všetci, —
 čo preukazujú zlo tvojim sluhom,
 nech ich zahanbí všetka tvoja moc 3
 a ich sila nech je pošliapaná! 54
- 45 Nech vedia, že ty, Pane, si jediný Boh
 a si slávny po celom zemskom okruhu.“

Chválospev troch mládenčov v ohnivej peci. – 46 Kráľovi sluhovia, ktorí ich hodili, neprestajne rozpaľovali pec naftou, smolou, pazderím a raždím, 47 takže plameň vyšľahoval z pece na štyridsaťdeväť laktov, 48 vyrážal a spálil Chaldejcov, ktorých zastihol pri peci. 49 Spolu s Azariášom však a jeho druhmi zostúpil do pece Pánov anjel a vyrážal plameň ohňa z pece, 50 stred pece však urobil, akoby tam vial vietor s rosou, takže oheň sa ich vôbec nedotýkal, ani ich nezarmucoval, ani im nebol na ťarchu.

51 Vtedy tí traja akoby jednými ústami chválili a oslavovali Pána, dobreorečili mu v peci a vraveli:

- 52 „Zvelebený si, Pane, Bože našich otcov,
 chválitebný, slávny a vyvýšený naveky.
 Zvelebené je tvoje slávne sväté meno,
 chválitebné a vyvýšené naveky.
- 53 Zvelebený si v chráme svojej svätej slávy,
 chválitebný a preslávený naveky.
- 54 Zvelebený si na tróne svojho kráľovstva,
 chválitebný a vyvýšený naveky.

- 55 Zvelebený si, čo hľadáš do priepasti
a tróniš nad cherubmi,
chválitebný a vyvýšený naveky.
- 56 Zvelebený si na nebeskej oblohe
a chválitebný a slávny naveky.
- 57 Dobrorečte Pánovi, všetky diela Pánove,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 3 55 — 3 69
- 58 Dobrorečte Pánovi, anjeli Pánovi,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 59 Dobrorečte Pánovi, nebesá,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 60 Dobrorečte Pánovi, všetky vody,
ktoré sú nad nebom,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 61 Dobrorečte Pánovi, všetky mocnosti Pánove,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 62 Dobrorečte Pánovi, slnko a mesiac,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 63 Dobrorečte Pánovi, hviezdy na nebi,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 64 Dobrorečte Pánovi, všetok dážď a rosa,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 65 Dobrorečte Pánovi, všetky vetry,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 66 Dobrorečte Pánovi, oheň a horúčosť,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 67 Dobrorečte Pánovi, zima a horúčosť,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 68 Dobrorečte Pánovi, rosa a mráz,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 69 Dobrorečte Pánovi, mráz a zima,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!

3, 57. Od tohto verša sa chválospev podobá našim litániám; za každým veršom je tá istá odpoveď; porov. 3, 60. O vodách nad nebom porov. Gn 1, 7.

- 70 Dobrorečte Pánovi, ľad a sneh,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 71 Dobrorečte Pánovi, noci a dni,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 72 Dobrorečte Pánovi, svetlo a tma,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 73 Dobrorečte Pánovi, blesky a oblaky,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 74 Dobroreč Pánovi, zem, 3
chváľ a vyvyšuj ho naveky! 70
- 75 Dobrorečte Pánovi, vrchy a kopce, 3
chváľte a vyvyšujte ho naveky! 85
- 76 Dobrorečte Pánovi, všetky plody zeme,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 77 Dobrorečte Pánovi, pramene,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 78 Dobrorečte Pánovi, moria a rieky,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 79 Dobrorečte Pánovi, veľryby a všetko,
čo sa hmýri vo vode,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 80 Dobrorečte Pánovi, všetky vtáčky neba,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 81 Dobrorečte Pánovi, všetka divina a zvieratá,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 82 Dobrorečte Pánovi, synovia človeka,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 83 Dobroreč Pánovi, Izrael,
chváľ a vyvyšuj ho naveky!
- 84 Dobrorečte Pánovi, kňazi Pánovi,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 85 Dobrorečte Pánovi, služobníci Pánovi,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!

- 86 3
86 —
3
95
- 86 Dobrorečte Pánovi,
duchovia a duše spravodlivých,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 87 Dobrorečte Pánovi, svätí a pokorní srdcom,
chváľte a vyvyšujte ho naveky!
- 88 Dobrorečte Pánovi, Ananiáš, Azariáš, Mízael,
chváľte a vyvyšujte ho naveky,
pretože nás vytrhol z podsvetia,
vyslobodil nás z ruky smrti,
vymanil nás zo stredu horiaceho plameňa
a sprostred ohňa nás vytrhol.
- 89 Oslavujte Pána, pretože je dobrý,
že večne trvá jeho milosrdenstvo.
- 90 Dobrorečte Pánovi, Bohu bohov, všetci nábožní,
chváľte a oslavujte ho,
pretože na všetky veky trvá jeho milosrdenstvo.“

Nabuchodonozor obdivuje Pánovu moc. – ⁹¹ Vtedy kráľ Nabuchodonozor užasol, náhle vstal a povedal svojim dvoranom: „Nehodili sme doprostred ohňa troch poviazaných mužov?“ Odpovedali kráľovi: „Skutočne, kráľ!“ ⁹² Povedal: „Ja vidím štyroch rozpútaných mužov prechádzať sa uprostred ohňa a niet na nich nijakého úrazu, výzor štvrtého je však podobný synovi bohov.“ ⁹³ Nato pristúpil Nabuchodonozor k otvoru rozpálenej pece a povedal: „Sidrach, Misach a Abdenago, služobníci najvyššieho Boha, vyjdite a poďte!“ Vtedy Sidrach, Misach a Abdenago vystúpili z rozpálenej pece. ⁹⁴ Zhromaždení satrapovia, úradníci, kniežatá a ministri kráľov hľadeli na mužov, nad telami ktorých oheň nemal moci a ani vlások na hlave im nezhorel, ani ich odev sa nezmenil, ani zápach ohňa ich neprenikol. ⁹⁵ Tu Nabuchodonozor povedal: „Nech je zvelebený Boh Sidracha, Misacha a Abdenaga, ktorý poslal svojho anjela a vyslobodil svojich sluhov, ktorí sa spoliehali naň, pozmenili kráľov príkaz a obetovali svoje telá, aby nemuseli preukazovať úctu a klaňať sa akémukoľvek bohu okrem svojho Boha.

3, 87. Svätými sa volajú nábožní Izraeliti. I prví kresťania sa medzi sebou nazývali svätými.

k veršu 24.
3, 92. „Syn bohov“ – Pánov anjel.

3, 91. V aramejskej osnove je toto 24. verš, pozri pozn.

⁹⁶ Preto vydávam nariadenie, že ak sa ktokoľvek z ktoréhokol'vek národa, kmeňa alebo nárečia prehreší proti Bohu Sidracha, Misacha a Abdenaga, nech ho roztrhajú na kusy a jeho dom nech obrátia na hnojisko, lebo niet iného Boha, ktorý by takto vedel zachraňovať.“ ⁹⁷ Kráľ potom Sidracha, Misacha a Abdenaga povýšil v babylonskej provincii.

Sen a šialenstvo Nabuchodonozora. – ⁹⁸ „Kráľ Nabuchodonozor všetkým národom, kmeňom a nárečiam, ktoré bývajú po celej zemi! Nech sa zveľadí vaše blaho. ⁹⁹ Zapáčilo sa mi rozhlasovať znamenia a zázraky, ktoré na mne urobil najvyšší Boh.

3
96

¹⁰⁰ Aké veľké sú jeho znamenia
a aké mocné jeho zázraky!
Jeho kráľovstvo je kráľovstvo večné
a jeho vláda z pokolenia na pokolenie.

4
9

4 ¹ Ja, Nabuchodonozor, bol som bezstarostný vo svojom dome, prekvital som vo svojom paláci. ² Mal som sen, ktorý ma predesil, predstavy na mojom lôžku a videnia, ktoré mi prešli hlavou, ma poľakali. ³ Vtedy som vydal nariadenie, aby mi priviedli všetkých mudrcov Babylonu, nech mi oznámia význam sna. ⁴ Nato vstúpili čarodeji, veštcí, Chaldejci a hádači, ja som im rozpovedal sen, ale jeho význam mi nevyložili. ⁵ Napokon predstúpil predo mňa Daniel, ktorého meno je Baltazár, podľa mena môjho boha, a na ktorom je duch svätých bohov; i rozpovedal som sen jemu: ⁶ Baltazár, náčelník veštcov, viem, že je na tebe duch svätých bohov a že ti nijaké tajomstvo nerobí ťažkosti, vylož mi videnie, ktoré som videl vo sne, i jeho význam. ⁷ Videnie, ktoré mi na mojom lôžku prešlo hlavou: Hľadel som a strom bol uprostred zeme, jeho výška bola veľká. ⁸ Strom vzrastal a mohutnel, jeho výška siahala do neba a bolo ho vidieť až na koniec celej zeme. ⁹ Jeho lístie bolo prekrásne a jeho ovocie hojné – bol na ňom pokrm pre všetkých –, pod ním hľadala chládok poľná zverina a na jeho vetvách bývali

3, 100. Porov. 4, 31; 7, 14; Ž 145, 13.

4, 4. Meno Chaldejci tu má význam ako v 2, 2. Pozri pozn. k tomu veršu.

4, 5. V pôvodnom plnom babylonskom mene Daniela

bolo meno babylonského boha Béla; porov. Iz 46, 1.

4, 6. Za náčelníka veštcov menoval Nabuchodonozor Daniela; pozri 2, 48.

nebeské vtáky; z neho sa sýtilo každé telo. ¹⁰ Videl som vo videní, ktoré mi na mojom lôžku prešlo myslou, hľa, strážca a svätec zostúpil z neba ¹¹ a hlasno volal:

4
10
—
4
19

»Vytnite strom,
okliesnite mu vetvy,
straste mu lístie,
rozhádzte mu ovocie!
Nech beží spod neho zverina
a vtáctvo z jeho konárov!

¹² Ale prút z jeho koreňov nechajte v zemi, v železných a kovových putách v zeleni poľa; nech ho kropí nebeská rosa a nech má so zvieratami čiastku na zelinách zeme. ¹³ Jeho ľudské srdce nech mu premenia, nech mu dajú zvieracie srdce a nech nad ním prejde sedem časov! ¹⁴ Na rozhodnutí strážcov sa zakladá rozkaz a slovo svätých je nariadenie, aby živí vedeli, že Najvyšší je mocnárom nad ľudským kráľovstvom a dá ho komu chce, i najpodlejšieho človeka môže nadeň postaviť.«

¹⁵ Tento sen som videl ja, kráľ Nabuchodonozor, ty však, Baltazár, vylož mi jeho význam, lebo nik zo všetkých mudrcov mojej ríše mi nevedel oznámiť jeho rozlúštenie. Ty to však môžeš, lebo na tebe je duch svätých bohov.“ ¹⁶ Vtedy Daniel, ktorého meno je Baltazár, ustrnul za istý čas a jeho myšlienky ho podesili. Kráľ sa ozval a hovoril: „Baltazár, nech ťa sen a jeho význam nedesí!“ Baltazár odpovedal: „Pane môj, sen tým, čo ťa nenávidia, a jeho výklad tvojim nepriateľom! ¹⁷ Strom, ktorý si videl, ten veľký a mocný, ktorého výška siahala do neba a bolo ho vidieť po celej zemi, ¹⁸ ktorého lístie bolo krásne a ovocie hojné a na ktorom bol pokrm pre všetkých, pod ktorým sa zdržovala poľná zver a na konároch ktorého bývali nebeské vtáky, ¹⁹ to si ty, kráľu, ktorý si sa stal veľkým a mocným; tvoja veľkosť narástla a dosiahla nebo

4, 10. Strážca a svätec bol anjel. Toto je jediné miesto v Starom zákone, kde sa anjel volá strážcom. Nabuchodonozor vie tieto mená z anjelovej reči (verš 14).

4, 13. Rozumej: nebude sa správať ako človek, ale ako zvierat. – Sedem časov je asi sedem rokov.

4, 14. Anjeli si preto vyžiadali od Boha toto nariadenie proti kráľovi, aby ľudia aj sám kráľ uznali, že všetka moc pochádza od Boha.

4, 16. Koniec verša rozumej: sen takého významu možno dopriať len tvojim nepriateľom.

a tvoja vláda končíny zeme. ²⁰ A že kráľ videl zostúpiť z neba strážcu a svätca, ktorý hovoril: »Vytnite strom a zničte ho, ale prút z jeho koreňa nechajte v zemi, v železných a kovových putách v poľnej zeleni, nech ho skropí nebeská rosa a nech má podiel s poľnou zverinou, kým nad ním neuplynie sedem časov,« ²¹ význam toho je, kráľu – a je to rozhodnutie Najvyššieho, ktoré vychádza proti môjmu kráľovskému pánovi: ²² Vyženú ťa spomedzi ľudí a s poľnou zverinou sa budeš zdržovať, trávu ti dajú jesť ako dobytku a nechajú ťa skropiť nebeskou rosou, sedem časov uplynie nad tebou, kým sa dozvieš, že Najvyšší je vládcom nad ľudským kráľovstvom a dá ho tomu, komu chce. ²³ A že rozkázali ponechať prút z koreňov stromu, tvoje kráľovstvo ostane tebe, len čo sa dozvieš, že nebesá sú mocné. ²⁴ Preto, kráľu, nech sa ti zapáči moja rada, odčíň svoje hriechy spravodlivosťou a svoje viny milosrdenstvom k bedárom; azda sa predĺži tvoja bezpečnosť.“

4
20
—
4
32

²⁵ Všetko to prišlo na kráľa Nabuchodonozora. ²⁶ Po uplynutí dvanástich mesiacov prechádzal sa nad kráľovským palácom v Babylone ²⁷ a kráľ hovoril: „Či to nie je veľký Babylon, ktorý som ja svojím ohromným bohatstvom vybudoval na kráľovský dom a na ozdobu svojej slávy?“ ²⁸ Ešte bolo slovo v kráľových ústach, keď padol z neba hlas: „Tebe sa hovorí, kráľ Nabuchodonozor: Kráľovstvo odíde od teba ²⁹ a vyženú ťa spomedzi ľudí, s poľnou zverinou sa budeš zdržovať, trávu ti dajú jesť ako dobytku a sedem časov uplynie nad tebou, kým uznáš, že Najvyšší je vládcom nad ľudským kráľovstvom a dá ho tomu, komu chce.“

³⁰ V tú hodinu sa splnilo slovo na Nabuchodonozorovi; vyhnali ho spomedzi ľudí, jedol trávu ako dobytok a telo mu kropila nebeská rosa, kým mu nenarástli vlasy ako orlom páperie a nechty ako vtákom.

³¹ „Po uplynutí dní som ja, Nabuchodonozor, zdvihol oči k nebu a vrátil sa mi môj rozum. I dobrorečil som Najvyššiemu, chválil a oslavoval som Večne živého, ktorého vladárstvo je večné a jeho kráľovstvo je z pokolenia na pokolenie. ³² Všetci obyvatelia zeme sú pred ním ako nič a podľa svojej ľubovôle nakladá s vojskom nebies i s obyvateľmi zeme a niet nikoho, kto by mu zachytil ruku

4, 26. Strechy domov boli v tých krajoch rovné. Dalo sa na nich prechádzať.

a kto by mu povedal: »Čo robíš?«³³ V tom istom čase sa mi vrátil rozum a na slávu môjho kráľovstva sa mi vrátila veleba a lesk. Moji poradcovia ma vyhľadali a moji veľmoži ma opäť dosadili do môjho kráľovstva a dostalo sa mi ešte väčšej moci.³⁴ Teraz ja, Nabuchodonozor, chválím, vyvyšujem a oslavujem Kráľa nebies, ktorého všetky činy sú pravda a jeho cesty sú právo a ktorý môže pokoriť tých, čo kráčajú v pýche.“

4 **5** Baltazárova hostina. – ¹ Kráľ Baltazár usporiadal hostinu pre
33 svojich tisíc veľmožov a pred tisícmi pil víno. ² Pri pití vína
— rozkázal Baltazár priniesť zlaté a strieborné nádoby, ktoré jeho
5 otec Nabuchodonozor dal odniesť z jeruzalemského chrámu, aby
8 z nich pili kráľ, jeho veľmoži, jeho manželky i jeho vedľajšie ženy.
³ I doniesli zlaté nádoby, ktoré odviekli z jeruzalemského domu
Božieho, a pili z nich kráľ, jeho veľmoži, jeho manželky i jeho vedľajšie ženy. ⁴ Pili víno a oslavovali zlatých, strieborných, kovových, železných, drevených a kamenných bohov. ⁵ V tú chvíľu sa zjavili prsty ľudskej ruky a písali oproti svietniku na vápno múru kráľovského paláca. A kráľ videl prsty ruky, ktorá písala. ⁶ Vtom sa zmenila kráľova farba a jeho myšlienky ho podesili, bederné kľby sa mu uvoľnili a kolená sa mu trepotali o seba.
⁷ Kráľ silno zakričal, aby priviedli veštcov, Chaldejcov a hádačov; a kráľ povedal mudrcom Babylonu: „Ktokoľvek prečíta toto písmo a vyloží mi jeho význam, bude sa obliekať do purpuru, zlatú reťaz bude mať na hrdle a ako tretí bude vládnuť v mojom kráľovstve.“
⁸ Vtedy prišli všetci kráľovi mudrci, no nevedeli písmo prečítať ani

5, 1. O Nabuchodonozorových nástupcoch pozri úvod k nášmu prorokovi. – Vieme, že Nabuchodonozorovým nástupcom nebol Baltazár (Baltassar), ba história ani nespomína, že by Nabuchodonozor mal syna menom Baltazár. Okrem toho starí dejepisci ako posledného kráľa Babylonu spomínajú Nabonida. Uvedená okolnosť spôsobovala pri výklade tejto state (porov. tiež 7, 1. a 8, 1) značné ťažkosti. Dnes je však už známa ďalšia skutočnosť. Z klinopisných záznamov tých čias je už zistené, že posledný babylonský kráľ Nabonid mal syna, následníka trónu, ktorý sa volal Baltazár. V prvom roku svojho panovania (550 pred Kr.), keď Nabonid odchádzal na vojenskú výpravu proti mestu Tema, dal svojmu následníkovi kráľovskú moc a poveril

ho správou Babylonu. Skutočným výkonným kráľom v Babylone bol teda Baltazár, ktorý zahynul pri páde Babylonu. – Meno Baltazára nie je totožné s babylonským menom Daniela (pozri 1, 7). V babylonskej pôvodine majú obe tieto mená iné znenie a iný význam.
5, 2. U Babylončanov mali ženy veľkú voľnosť. Zachovali sa nám staré asýrske vyobrazenia, na ktorých kráľ a kráľovná s pohármi v ruke ležia pri stole na vyvýšenom mieste. – O nádobách z jeruzalemského chrámu pozri 1, 2; porov. 2 Kr 24, 13; 2 Krn 36, 7. 10.
5, 7. O Chaldejcoch pozri pozn. k 2, 2. – Nabonid bol prvý, Baltazár druhý, preto sa rozlúštení písmu sľubuje až tretia hodnosť. Ale namiesto: „ako tretí“ je azda lepšie prekladať: „ako knieža“.

vyložiť jeho význam kráľovi. ⁹ Nato sa kráľ Baltazár veľmi naľakal, farba sa na ňom premenila a jeho veľmoži boli rozrušení. ¹⁰ Na reči kráľa a jeho veľmožov vstúpila do hodovného domu kráľovná a povedala: „Kráľu, ži naveky! Nech ťa tvoje myšlienky nedesia a farba nech sa ti nemení! ¹¹ Je v tvojom kráľovstve muž, na ktorom je duch svätých bohov. V dňoch tvojho otca bola uňho zistená rozumnosť, dôvtip a múdrosť ako múdrosť bohov a tvoj otec, kráľ Nabuchodonozor, ho ustanovil za náčelníka čarodejov, veštcov, Chaldejcov a hádačov; tvoj otec, kráľ. ¹² Pretože u Daniela, ktorému

5

9

—

5

22

kráľ dal meno Baltazár, sa zistil vyšší duch, vedomosť, rozumnosť, vykladanie snov, rozlúšťovanie záhad a riešenie ťažkostí. Nech teraz zavolajú Daniela a povie výklad!“ ¹³ Nato priviedli Daniela pred kráľa a kráľ povedal Danielovi: „Ty si Daniel spomedzi judských zajatcov, ktorých môj otec, kráľ, priviedol z Judska? ¹⁴ Počul som o tebe, že je na tebe duch bohov a že sa ukázalo, že si dôvtipný, rozumný a veľmi múdry. ¹⁵ Teraz priviedli pred mňa mudrcov a veštcov, aby prečítali toto písmo a oznámili mi jeho význam, no nevedeli mi povedať význam veci. ¹⁶ Počul som však o tebe, že vieš vyložiť nejasné a rozuzlovať ťažkosti. Ak mi teda vieš prečítať toto písmo a podať jeho výklad, do purpuru sa budeš obliekať, zlatú reťaz budeš mať na hrdle a ako tretí budeš vládnuť v kráľovstve.“

¹⁷ Nato Daniel odpovedal kráľovi: „Svoje dary si nechaj a svoje odmeny daj inému! Písmo však prečítam kráľovi a jeho význam mu vyložím. ¹⁸ Kráľu, najvyšší Boh dal tvojmu otcovi Nabuchodonozorovi kráľovstvo, moc, vznešenosť a slávu. ¹⁹ Pre veľkosť, ktorú mu dal, triasli sa pred ním všetky národy, kmene a nárečia; koho chcel, toho zabil, a koho chcel, nechal nažive; koho chcel, toho povýšil, a koho chcel, toho pokoril. ²⁰ Keď sa mu však srdce povýšilo a duch mu zmocnel v pýche, bol zhodený z trónu svojho kráľovstva a jeho sláva mu bola odňatá. ²¹ I vyhнали ho spomedzi ľudí, jeho srdce sa podobalo zvieraciemu, s divými oslami sa zdržoval, trávu mu dali jesť ako dobytku a telo mu kropila nebeská rosa, kým nepoznal, že vládcom nad ľudským kráľovstvom je najvyšší Boh a koho chce, toho nadeň postaví. ²² A ty, jeho syn Baltazár,

5, 16. Pozri pozn. k veršu 7.

5, 20. Pozri 4, 19–23, 29–30.

neponížil si si srdce, hoci si vedel toto všetko, ²³ ale vyvyšoval si sa nad Pána nebies. Doniesli pred teba nádoby jeho domu a ty, tvoji veľmoži, tvoje manželky a tvoje vedľajšie ženy pili ste z nich víno. Vychvaloval si strieborných, zlatých, kovových, železných, drevených a kamenných bohov, ktorí nevidia, nepočujú a nechápu, ale Boha, v ktorého ruke je tvoj dych a všetky tvoje cesty, si neoslavoval. ²⁴ Preto on poslal tieto prsty a napísal toto písmo. ²⁵ Toto je teda písmo, ktoré je napísané: Mene, Tekel, Ufarsin. ²⁶ A toto je význam slov: Mene: Boh spočítal tvoje kráľovstvo a urobil mu koniec. ²⁷ Tekel: Odvážili ťa na váhe a našli ťa príľahkým. ²⁸ Peres: Rozdelené je tvoje kráľovstvo a odovzdané Médom a Peržanom.“
⁵ ²⁹ Vtedy Baltazár rozkázal a Daniela obliekli do purpuru, na hrdlo mu dali zlatú reťaz a vyhlásili o ňom, že má ako tretí vládnuť v kráľovstve. ³⁰ V tú noc babylonského kráľa Baltazára zabili.

6 ¹ Kráľovstvo však dostal Dárius Médsky vo veku šesťdesiatich dvoch rokov.

Daniel v jame levov. – ²⁽¹⁾ Dáriovi sa zapáčilo ustanoviť nad kráľovstvom stodvadsať satrapov, aby boli po celom kráľovstve. ³⁽²⁾ A nad nimi troch náčelníkov – z ktorých jeden bol Daniel –, aby im satrapovia vydávali počet a aby kráľ neutrpel škodu. ⁴⁽³⁾ Daniel však prevýšil náčelníkov a satrapov, pretože mal vynikajúceho ducha, takže kráľ zamýšľal postaviť ho nad celé kráľovstvo. ⁵⁽⁴⁾ Preto

5, 25 – 28. Na stene sa vlastne zjavili názvy troch babylonských mincí: 1. Mene, v našej výslovnosti mína; 2. Tekel je aramejský názov v Biblii často spomínaného šekla. 3. Peres je polovica míny, parsín je množné číslo. Mína, veľký peniaz (982 g), zvyražňovala Nabuchodonozorovo kráľovstvo. Šekel, šesťdesiatina míny, označovala biedne kráľovstvo Baltazára, po ktorom príde kráľovstvo zložené z dvoch častí, teda dve polmíny: kráľovstvo Médov a Peržanov. Daniel však zachytáva aj kmene slov, z ktorých tie názvy mincí pochádzajú, a podáva výklad, aký je v osnove. Mena znamená „zrátal“, tekel znamená „odvážil“ a peras znamená „rozdelil“. Pritom sa v poslednom názve (Peres) ozyva už aj názov nového kráľovstva (Perzie). **5, 30.** Doteraz nájdené nápisy nehovoria o Baltazárovej smrti pri páde Babylonu. Ale Xenofón (Kyropaideia VII, 5) píše, že Kýrov vojvodca Gobryáš (nápisy ho volajú Guburu alebo Ungbaru) sa dostal tajne v noci do Babylonu, došiel až ku kráľovskému

palácu, kde Babylončania práve hodovali. Vznikla zrážka, v ktorej zabili babylonského kráľa. Meno kráľa síce Xenofón nespomína, ale nemohol to byť iný, len Baltazár, lebo jeho otec Nabonid bol vtedy už vo vyhnanstve v Karmanii, kam ho poslal Kýros. Aj Herodotos píše (I, 191), že Médi a Peržania vnikli do Babylonu tajne v noci a prekvapili práve hodujúcich Babylončanov.

6, 1. Dárius Médsky nebol samostatný panovník, ale len námestník Kýra, ktorý mu zveril správu Babylonu. Podľa niektorých Dárius Médsky by bol totožný s Kambyšom, ktorý sa na viacerých historických dokumentoch spomína popri Kýrovi, kráľovi krajín, ako kráľ Babylonu. Iní pokladajú Dária Médskeho za totožného s Gobryášom, Kýrovým vojvodcom, ktorý dobyl Babylon; iní zasa s posledným médskeým kráľom Astyagom, ktorého premohol Kýros, ale s ktorým aj po premožení zaobchádzal ako s kráľom a vzal si aj jeho dcéru za manželku.

náčelníci a satrapovia hľadali proti Danielovi zádrapku vo veci kráľovstva, no nevedeli nájsť nijakú zádrapku ani chybu, pretože bol verný a nijakej viny ani zádrapky na ňom nebolo. ⁶⁽⁵⁾ Vtedy tí muži povedali: „Nenájde na tomto Danielovi nijakú zádrapku, ak ju nenájde na ňom pre zákon jeho Boha.“ ⁷⁽⁶⁾ Preto sa náčelníci a satrapovia zišli ku kráľovi a hovorili mu: „Kráľ Dárius, ži naveky! ⁸⁽⁷⁾ Všetci náčelníci tvojho kráľovstva, kniežatá, satrapovia, radcovia a námestníci sa uzniesli, aby vyšlo kráľovské nariadenie a prísny príkaz, že každého, kto by za tridsať dní prosil niečo od akéhokoľvek boha alebo človeka okrem teba, kráľu, hodia do levovej jamy. ⁹⁽⁸⁾ Preto, kráľu, vydaj rozkaz a podpíš písmo, ktoré podľa zákona Médov a Peržanov, ktorý je nezmeniteľný, nebude možno pozmeniť.“ ¹⁰⁽⁹⁾ A tak kráľ Dárius podpísal písmo so zákazom. 6
6(5)
—
6
18(17)

¹¹⁽¹⁰⁾ Keď sa Daniel dozvedel, že spis je podpísaný, išiel domov – obloky hornej izby mal otvorené smerom k Jeruzalemu – a tri razy denne padal na kolená, modlil sa a oslavoval svojho Boha tak, ako to robieval aj predtým. ¹²⁽¹¹⁾ Vtom vtrhli tí muži a našli Daniela, ako sa modlí a prosí svojho Boha. ¹³⁽¹²⁾ Potom išli ku kráľovi a hovorili o kráľovskom zákaze: „Kráľu, nepodpísal si nariadenie, že každého, kto by za tridsať dní prosil akéhokoľvek boha alebo človeka okrem teba, kráľu, hodia do levovej jamy?“ Kráľ odpovedal: „To je isté slovo podľa zákona Médov a Peržanov, ktorý je nezmeniteľný.“ ¹⁴⁽¹³⁾ Nato hovorili kráľovi: „Daniel spomedzi judských zajatcov nedbá na teba, kráľu, ani na zákaz, ktorý si podpísal, a tri razy denne sa modlí svoju modlitbu.“ ¹⁵⁽¹⁴⁾ Keď kráľ počul túto reč, veľmi sa zarmútil a zaumienil si, že Daniela zachráni. Až do západu slnka sa usiloval o jeho záchranu. ¹⁶⁽¹⁵⁾ Vtedy tí muži naliehali na kráľa a vraveli mu: „Vedz, kráľu, že u Médov a Peržanov je zákonom, že sa nesmie zmeniť nijaký zákaz alebo nariadenie, ktoré vydal kráľ!“ ¹⁷⁽¹⁶⁾ Nato kráľ vydal rozkaz, priviedli Daniela a hodili ho do levovej jamy. Kráľ povedal Danielovi: „Nech ťa vyslobodí tvoj Boh, ktorého vytrvalo ctíš!“ ¹⁸⁽¹⁷⁾ I priniesli kameň a položili ho na otvor jamy; kráľ ho zapečatil svojím prsteňom a prsteňmi svojich veľmožov, aby sa Danielovo položenie nezmenilo.

6, 9. O nezmeniteľnosti kráľovských nariadení u Peržanov pozri aj *Est* 1, 19.

6, 11. Izraeliti sa aj v cudzine modliovali tvárou obrátení k Jeruzalemu; porov. 1 *Kr* 8, 46 n.

19(18) Potom kráľ odišiel do svojho paláca, noc strávil o hlade, pokrmu mu nedoniesli a spánok ho obchádzal. 20(19) Preto kráľ za svitania, keď sa rozvidnievalo, vstal a náhlivo šiel k levovej jamе. 21(20) Ako sa blížil k jame, volal žalostným hlasom Daniela a vravel Danielovi: „Daniel, služobník živého Boha, vládal ťa tvoj Boh, ktorého vytrvalo ctíš, zachrániť od levov?“ 22(21) Daniel odpovedal kráľovi: „Kráľu, ži naveky! 23(22) Môj Boh poslal svojho anjela a zavrel pysky levom, takže mi neublížili, lebo sa u neho zistila moja nevina; ale ani proti tebe, kráľu, som nespáchal nič zlé.“ 24(23) Vtedy sa mu kráľ veľmi zaradoval a rozkázal Daniela vytiahnuť z jamy. Vytiahli teda Daniela z jamy a nenašli na ňom nijaký úraz, lebo dôveroval svojmu Bohu. 25(24) Na kráľov rozkaz však priviedli mužov, čo ohovárali Daniela, a hodili do levovej jamy ich, ich deti a ich ženy a nedopadli ani na dno jamy, keď sa ich levy zmocnili a rozdrúzgali im kosti.

26(25) Potom kráľ Dárius napísal všetkým národom, kmeňom a nárečiam, ktoré bývali po celej zemi: 27(26) „Váš pokoj nech vzrastá! Odo mňa vychádza rozkaz: Nech sa po celom vladárstve môjho kráľovstva trasú a boja pred Danielovým Bohom, lebo je to Boh živý a trvá naveky, jeho kráľovstvo nezahynie, jeho vladárstvo trvá do konca. 28(27) On zachraňuje a vyslobodzuje, robí znamenia a zázraky na nebi i na zemi. On zachránil Daniela od levov.“

29(28) Danielovi sa však darilo aj za kralovania Dária, aj za kralovania Peržana Kýra.

6

19(18)

—

7

3

6, 23. Na zázračnú záchranu Daniela naráža 1 Mach 2, 60 a asi aj Hebr 11, 33.

12

10

—

13

15

Historické dodatky, kap. 13 – 14

13 **Príbeh Zuzany.** – ¹ V Babylone býval istý muž, menom Joakim. ² Vzal si za manželku Helkiášovu dcéru Zuzanu, ktorá bola veľmi pekná a bohabojná. ³ Keďže jej rodičia boli spravodliví, vychovávali svoju dcéru podľa Mojžišovho zákona. ⁴ Joakim bol veľmi bohatý a v susedstve domu mal ovocnú záhradu; a pretože bol váženejší ako ostatní, schádzali sa k nemu Židia. ⁵ V tom roku ustanovili z ľudu za sudcov dvoch starcov, ktorí zdanlivo spravovali ľud. ⁶ Oni sa zdržiavali v Joakimovom dome a všetci, ktorí mali spory, prichádzali k nim. ⁷ Keď potom ľud cez poludnie odchádzal, vošla Zuzana prechádzať sa do záhrady svojho muža. ⁸ Starci ju každý deň videli vchádzať a prechádzať sa, i zahoreli žiadostivosťou k nej. ⁹ Rozvrátili si myseľ, odvrátili si oči, že nevideli nebo, a nepripomenuli si spravodlivé rozsudky. ¹⁰ Oboch teda zranila láska k nej, ale svoj bôľ si vzájomne neprezradili, ¹¹ lebo sa hanbili prezradiť svoju žiadosť, že sa chcú s ňou stretnúť, ¹² iba zo dňa na deň žiadostivejšie sa usilovali vidieť ju. I hovorili si: ¹³ „Poďme domov, je čas obeda!“ A keď vyšli, vzdialili sa od seba. ¹⁴ Keďže sa však vrátili, stretli sa, a keď sa vzájomne dopytovali na dôvod, priznali sa k svojej žiadostivosti a spoločne si ustálili čas, kedy ju môžu nájsť samu. ¹⁵ Ako striehli na príhodný deň, vošla raz – ako

13, 4 n. Ako vidieť, Izraeliti držali v Babylone pospolu, mohli si nadobudnúť majetky a mali akúsi samostatnosť v súdnictve.

13, 15. Verš je voľný citát z *Jer* 23, 14 a 29, 22 – 23.

včera i predvčerom – len s dvoma slúžkami a chcela sa v záhrade kúpať; bola totiž horúčosť. ¹⁶ A nebolo tam nikoho okrem dvoch starcov, ktorí sa schovali a pozorovali ju. ¹⁷ I povedala slúžkam: „Doneste mi olej a masti, ale dvere zatvorte, okúpem sa.“ ¹⁸ Urobili podľa rozkazu, zatvorili dvere záhrady a zadnými dvierkami odišli doniesť, čo rozkázala; nevedeli, že sú dnu schovaní starci. ¹⁹ Keď však slúžky odišli, dvaja starci vstali, pribehli k nej a vraveli. ²⁰ „Pozri, dvere záhrady sú zatvorené, nik nás nevidí a my sme žiadostiví po tebe, nuž pristaň a oddaj sa nám! ²¹ Ak by si nechcela, budeme proti tebe svedčiť, že bol s tebou nejaký mladík, a preto si poslala slúžky preč.“

13

16

—

²² Zuzana zakvílila a povedala: „Úzkosť ma zvierá z každej strany: veď ak to urobím, bude mi to smrťou, ak však neurobím, neuniknem vašim rukám! ²³ Ale je pre mňa lepšie bez činu upadnúť do vašich rúk, než zhrešiť pred Pánovou tvárou.“ ²⁴ Vtom Zuzana zvolala veľkým hlasom, ale zvolali proti nej aj starci. ²⁵ A jeden bežal k dverám záhrady a otvoril. ²⁶ Keď sluhovia domu počuli zo záhrady kriek, vbehli cez zadné dvierka pozrieť, čo sa deje. ²⁷ Keď im starci rozpovedali svoje reči, sluhovia sa veľmi hanbili, veď o Zuzane sa nehovorilo nikdy nič podobné.

13

38

²⁸ Keď na druhý deň prišiel ľud k jej manželovi, prišli aj dvaja starci, plní zločinného úmyslu proti Zuzane, aby ju mohli zabiť. ²⁹ Hovorili pred ľudom: „Pošlite po Helkiášovu dcéru Zuzanu, Joakimovu manželku!“ Hneď aj poslali. ³⁰ I prišla s rodičmi, dietkami a všetkými svojimi príbuznými. ³¹ Zuzana však bola veľmi nežná a pekného výzoru. ³² Nehanebníci rozkázali, aby sa odhalila – bola totiž zahalená –, aby sa aspoň takto nasýtili jej krásou. ³³ Jej príbuzní i všetci, čo ju poznali, plakali.

³⁴ Vtedy uprostred ľudu povstali dvaja starci a položili ruky na jej hlavu. ³⁵ Ona s plačom pozdvihla oči k nebu, veď jej srdce bolo plné dôvery k Pánovi! ³⁶ Starci však vraveli: „Keď sme sa my prechádzali po záhrade, vošla táto s dvoma slúžkami, zatvorila dvere záhrady a poslala slúžky preč. ³⁷ Vtom k nej prišiel mladík, ktorý bol ukrytý, a zhrešil s ňou. ³⁸ My sme boli v rohu záhrady, a keď

13, 32. Sudcovia rozkázali, aby si Zuzana sňala z hlavy závoj. Nemali na to zákonný dôvod; zákon Nm 5, 15 sa na podobný prípad nevzťahuje.

13, 34. Podľa Lv 24, 14 museli svedkovia položiť ruky na hlavu obžalovaného. Starci tu vystupujú ako žalobcovia aj ako svedkovia.

sme videli zločin, pribehli sme k nim a videli sme ich spolu hrešiť.

³⁹ Jeho sme nemohli chytiť, pretože bol mocnejší ako my, otvoril dvere a vyskočil von. ⁴⁰ Keď sme dolapili túto, spytovali sme sa jej, kto je ten mladík, ale nechcela prezradiť. Toto dosvedčujeme!“

⁴¹ Zástup im ako starcom a sudcom uveril a odsúdil ju na smrť.

⁴² Zuzana však zvolala veľkým hlasom: „Bože večný, ktorý poznáš skryté veci, ktorý vieš všetko skôr, ako sa stane, ⁴³ ty vieš, že svedčili proti mne falošne; pozri, umieram, hoci som neurobila nič z toho, čo títo zločinné svedčia proti mne.“

13

39

—

13

58

⁴⁴ A Pán vyslyšal jej hlas. ⁴⁵ Keď ju viedli na smrť, vzbudil Pán svätého ducha v istom mladom chlapcovi, ktorý sa volal Daniel, ⁴⁶ i zvolal veľkým hlasom: „Ja som čistý od krvi tejto (ženy).“ ⁴⁷ Všetok ľud sa obrátil k nemu so slovami: „Čo je to za reč, čo hovoríš?“ ⁴⁸ On si

stal doprostred nich a povedal: „Takí hlúpi ste, synovia Izraela? Bez súdu, bez stopovania pravdy ste odsúdili dcéru Izraela! ⁴⁹ Obnovte súd, pretože falošne svedčili proti nej!“ ⁵⁰ Ľud sa v náhlosti vrátil a starší mu povedali: „Pod', sadni si medzi nás, pretože ti Boh dal vážnosť starca!“ ⁵¹ Nato im Daniel povedal: „Oddel'te ich ďaleko od seba, ja ich rozsúdim!“ ⁵² Keď ich teda od seba oddelili, zavolať jedného z nich a povedal mu: „Ty, čo si zostarel v zločinných

dňoch, teraz došli tvoje hriechy, ktoré si predtým páchal, ⁵³ keď si vynášal nespravodlivé rozsudky, utláčal nevinných a prepúšťal vinných, hoci Pán riekol: »Nevinného a spravodlivého nezabiješ!«

⁵⁴ Nuž teraz, ak si ju videl, povedz, pod akým stromom si ich videl zhovárať sa?“ Ten odpovedal: „Pod lentyškom.“ ⁵⁵ Nato Daniel

povedal: „Krásne si luhal proti vlastnej hlave; hľa, Boží anjel dostal od Boha výrok a rozsekne ťa na dvoje.“ ⁵⁶ Keď ho odviedli,

rozkázal, aby prišiel druhý; i povedal mu: „Semä kanaánske, a nie judské, krásna ťa zviedla a žiadostivosť ti rozvrátila srdce. ⁵⁷ Takto

ste robievali dcéram Izraela a ony sa zo strachu dali s vami do reči; Júdova dcéra však nestrpela vašu nepravosť. ⁵⁸ Teraz mi te

da povedz, pod akým stromom si ich dochytil zhovárať sa?“ On

13, 46. Danielov výkrik znamená: Ja neberiem na seba zodpovednosť za smrť tejto ženy.

13, 52. Rozumej: Teraz vyjdu najavo tvoje dávne hriechy.

13, 53. Porov. Ex 23, 7 a Lv 19, 15.

13, 57. Vo verši 48 sa aj Zuzana volá dcérou Izraela, pretože aj ona pochádzala od Jakuba-Izraela. Tu sa však dcérami Izraela volajú ženy bývalého Severného (Izraelského) kráľovstva.

povedal: „Pod dubom.“⁵⁹ Daniel mu však odpovedal: „Krásne si luhaj aj ty proti vlastnej hlave. Boží anjel totiž čaká s mečom, aby ťa preťal napoly a usmrtil vás.“

⁶⁰ Nato celý zástup zvolal veľkým hlasom a dobrorečil Pánovi, ktorý zachraňuje tých, čo v neho dúfajú. ⁶¹ I pozdvihli sa proti dvom starcom, lebo ich Daniel z vlastných úst usvedčil, že vydali falošné svedectvo, a naložili s nimi, ako oni zločinne nakladali so svojím blížnym; ⁶² aby sa všetko konalo podľa Mojžišovho zákona, usmrtili ich a nevinná krv sa v ten deň zachránila. ⁶³ Helkiáš však a jeho žena chválili Boha za svoju dcéru Zuzanu spolu s jej mužom Joakimom a všetkými príbuznými, pretože sa na nej nenašlo nič podlého.

⁶⁴ A od toho dňa i naďalej ostal Daniel veľký v očiach ľudu.

Bél a drak. – ⁶⁵ Kráľa Astyaga uložili k jeho otcom a jeho kráľovstvo prevzal Peržan Kýros.

13

59

—

14

9

^{13, 61 n.} Falošných svedkov museli podľa *Dt* 19, 18–21 odsúdiť na taký trest, aký bol určený na zločin, ktorý chceli falošne dosvedčiť (*Lv* 20, 10; *Dt* 22, 21–24; porov. *Jn* 8, 5).

^{13, 65.} Tu spomínaný Astyages je totožný s Dáriom

Médkym; pozri pozn. k 6, 1. LXX číta Dárius miesto Astyages.